

PEYGAMBER'İN İLETİŞİM DİNAMİKLERİ VE METOTLARI
COMMUNICATION DYNAMICS AND METHODS OF THE PROPHET

Mesut AVCI

Dr. Öğrt. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, mesutavci@adiyaman.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-1310-3108

Özet

İletişim hem insanların hem de toplumun kurumlarının varoluşlarının mutlu ve huzurlu sürdürebilmeleri için gerekli bir yetenektir. O yüzden iletişimin sadece konuşmaktan ibaret olduğunu sanmak yanılıdır. İletişim, kişinin ve toplumun “ben” olmaktan çıkıp “Biz” olmasını sağlayan herşeydir. Örneğin, iletişim bazen konuşmak, bazen susmak, bazen bakmak, bazen gülmek, bazen yazmak, bazen bir reklam afiştir...

Allah'ın peygamberlerini yeryüzüne gönderirken yüklemiş olduğu temel görevleri; insanlara Allah'ın emirlerini bildirmektir. Davet kriterleri ilahi olan bir görevin, metotları da ilahidir veya ilahi şemsiyenin gölgesi altındadır. Bu metotlar, Peygamberlerin gönderdikleri toplumların özelliklerine göre farklılık arzedelemiştir. Her Peygamber, yabancı topluluklara değil, tanıyıp bildiği, kısa öz bir ifade ile içinde doğup büyüdüğü toplumlara gönderilmiştir. Kültürüne ve diline yabancı olduğu bir toplumda göreve başlamak, birçok açıdan Peygamber'in davetini güçleştirecektir. Toplumun fertleri ile iletişim kurabilmek, toplumun dili, kültürü ve inançları gibi toplumu meydana getiren değerlerin bilinmesi ile ancak mümkün olur. Bundan dolayıdır ki, Allah Kur'an'da: “*Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyla göndermedik ki (emrolunduklarını) onlara apaçık anlatsın...*” (İbrahim, 14/4) Ayeti Kerime'de her kavmin dilinde gelen peygamberlerin nedenine vurgu yapılmaktadır. Bu durumu şu şekilde özetlemek de mümkündür: Peygamberin getirdiği mesajlarının muhatapları tarafından anlaşılması, din hususunda yanlışa düşülmemesi amacıyla kavmin diliyle gönderilmiştir. Bu durum, Peygamber ile gönderilmiş olduğu toplum arasındaki iletişimin en yüksek düzeyde ve hiçbir aksaklığa uğramadan sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için olması zaruri durumdur.

Cihanşümul bir Peygamber ve bu Peygamber'in öğretilerinin de Cihanşümul olmasını sağlayan temel dinamiklerinin olmasını da zaruri kılmıştır. Peygamber'in, muhatapı olan bütün insanlık ile iletişimini sağlayacak ve bütün dünya ile bu iletişim ağını kuracak temel dinamikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Tevhid
2. Ahlak
3. Adalet
4. Hoşgörü
5. Kuşatıcı (Evrensel)
6. Örnek
7. Güven (Emin)

Peygamber bu dinamiklerle, kişilerin ve toplumların özelliklerini de göz önünde bulundurarak, muhataplarıyla iletişimde kullandığı metotların en önemlisi sözlü iletişimidir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Din ve İletişim, Peygamber ve İletişim

Abstract

Communication is a necessary skill for both the people and the institutions of society to sustain their existence happily and peacefully. So it is wrong to think that communication is merely talking. Communication is everything that transforms a person and society from “Me” to “We”. For example, communication is sometimes a show card, sometimes talking, sometimes being silent, sometimes looking, sometimes laughing, sometimes writing...

The basic duties of Allah when sending his prophets to the earth; to inform people of God's orders. A mission, which has divine criteria of invitation, has also divine methods or is under the protection of

God. These methods differed according to the characteristics of the societies which the prophets sent to. Each prophet was sent not to foreign communities, but to societies in which he was born and raised, in which he knew and lived. In a society in which the language and culture are alien, it will make the invitation of the Prophet difficult in many ways. Communicating with the members of society is only possible by knowing the values that make up the society, such as the language, culture and beliefs of society. Because of that God says in the Quran: “*We never sent any messenger except in the language of his people, to make things clear for them...*” (İbrahim, 14/4). This verse emphasizes the reason why the prophets were sent with the same language of their communities. It is also possible to summarize this situation as follows: The messages of the Prophet were conveyed by the language of the people in order to be understood by the interlocutors and not to be misunderstood about religion. This is the condition that the communication between the Prophet and his community should be at the highest level and in a healthy way without any disruption.

Muhammad is a universal prophet, and it is essential to have basic dynamics that make the teachings of the Prophet universal. It is possible to list the basic dynamics of the Prophet, who will communicate with all the human beings establish this communication network with the whole world, as follows:

1. Tawhid
2. Ethics
3. Justice
4. Tolerance
5. Universal
6. Example
7. Trustworthy

The Prophet was considering the characteristics of the individuals and societies and the most important of the methods used in communicating with their interlocutors is oral communication.

Key Words: Communication, Religion and Communication, Prophet and Communication

GİRİŞ

İletişim hem insanların hem de toplumun kurumlarının varoluşlarının mutlu ve huzurlu sürdürebilmeleri için gerekli bir yetenektir. O yüzden iletişimin sadece konuşmaktan ibaret olduğunu sanmak yanılıdır. İletişim, kişinin ve toplumun “ben” olmaktan çıkıp “Biz” olmasını sağlayan her şeydir. Örneğin, iletişim bazen konuşmak, bazen susmak, bazen bakmak, bazen gülmek, bazen yazmak, bazen reklam panolarındaki reklamdır...

Allah’ın peygamberlerini yeryüzüne gönderirken yüklemiş olduğu temel görevleri insanlara Allah’ın emirlerini bildirmektir. Davet kriterleri ilahi olan bir görevin, metotları da ilahidir veya ilahi şemsiyenin gölgesinin altındadır. Bu metotlar, Peygamberlerin gönderdikleri toplumların özelliklerine göre farklılık arz edebilmiştir. Her Peygamber, yabancı topluluklara değil, tanıyıp bildiği, kısa öz bir ifade ile içinde doğup büyüdüğü toplumlara gönderilmiştir. Peygamber’in ilk etapta yaşadığı toplumla işe başlaması gerekmektedir. Kültürüne, diline vb. yabancı olduğu bir toplumda göreve başlamak, birçok açıdan Peygamber’in davetini güçleştirecektir. Toplumun fertleri ile iletişim kurabilmek, toplumun dili, kültürü ve inançları gibi toplumu meydana getiren değerlerin bilinmesi ile mümkün olur. Bundan dolayıdır ki, Allah Kur’an’da, her topluma kendi dilleri ile konuşan Peygamberler gönderdiğini ifade etmiştir: “*Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyla göndermedik ki (emrolunduklarını) onlara apaçık anlatsın...*” (İbrâhîm, 14/4). Ayeti Kerime’de her kavmin dilinde gelen peygamberlerin nedenine vurgu yapılmaktadır. Bu durumu şu şekilde özetlemek de mümkündür: peygamberin getirdiği mesajlarının muhatapları tarafından anlaşılması, din hususunda yanlışa düşülmemesi amacıyla kavmin diliyle gönderilmiştir. Bu durum, Peygamber ile gönderilmiş olduğu toplum arasındaki iletişimin en yüksek düzeyde ve hiçbir aksaklığa uğramadan sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için olması zaruri durumdur.

Peygamber'in Hicaz'da doğup büyümesi, risaletin orada gelmesinin tabii neticesi olarak vahyin de Arapça olmasının gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Dilin dışında Peygamber'in dinin temel dinamiklerini tebliğinde en önde tutması da farklı bölgelerden ve dillerden muhatapların, davetin kabul şartının dil olmadığını anlamalarını sağlamıştır. Allah Resulü Cihanşümül bir Peygamber ve bu Peygamber'in öğretilerinin de Cihanşümül olmasını sağlayan temel dinamiklerinin olmasını gerektirmiştir. Allah Resulünün, bu temel dinamikleri de Vahiy ile belirlenmiştir. Peygamberin, muhatapı bütün insanlarla iletişimini sağlayacak ve bütün dünya ile bu iletişim ağını kuracak temel dinamikleri bilmek Allah Resulünün iletişim prensiplerini görmemizi sağlayacaktır.

1. ALLAH RESULÜNÜN İLETİŞİMİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

Allah'ın Resulü bu prensiplerini hiçbir şartta ve ortamda terk etmemiştir. Ancak bu temel dinamiklerle hem kendi hayatında hem de etrafındaki arkadaşlarının eğitiminde yol haritası olmuştur.

1.1 Tevhid

Bu hususa bir yaratıcının varlığına inanılmasının kişilerin üzerindeki etkisi de demek mümkündür. Yani bir yaratıcı ve bu yaratıcının imtihan için yarattığı insanların dünyada iken yaptıkları iyiliklerinin ve kötülüklerinin karşılığını alacakları ahiret inancı da, kişilerin toplum içerisinde daha sağlıklı iletişim kurmalarında etkili olmuştur.

Allah, gönderdiği bütün Peygamberlerin, insanlarla neden iletişim içerisinde olması gerektiğini şu ayetle ifade buyurmuştur: *“Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona, “Benden başka ilah yoktur, şu halde bana kulluk edin” diye vahyetmiş olmayalım”* (Enbiyâ, 21/25). O Halde Peygamberin davetinin temelini Tevhid oluşturmaktaydı. Allah, Peygamberine bu görevi yürütmesi emrini vermiştir. İnsanlara bu emiri ulaştırmanın bir başka deyişle iletişim kurması gerektiğini ve şeklini yine Allah, Kur'an'da şu şekilde söylemiştir: *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et! Şayet bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kafirler topluluğunu hidayete erdirmez.”* (Mâide, 5/67). Allah bu ayet ile de insanlara Allah'ın mesajını iletmeleri için insanlarla iletişim kurmasını emretmiştir. Sadece bu emir yeterli görülmemiş, Kur'an'da yer yer bu iletişimin kurulabilmesinin yollarını da Peygamber'e açıklamıştır. Kur'an'dan birkaç ayet verecek olursak:

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin Rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.” (Nahl, 16/25).

“Sen onlara sırf Allah'ın lütfü sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” (Âl-i İmrân, 3/165).

“Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki yanından uzaklaştırıp da zalimlerden olasın.” (En'am, 6/52).

Bu şekilde, Peygamber'e bu hususta birçok yol gösterici ayet Kur'an'dan göstermek mümkündür. Allah Resulünün de bu şekilde Rabbinden öğrendiği iletişimdeki hassas noktaları sahabesine öğretmiştir. Bu hadislerden birkaç örnek verecek olursak:

“Ey Âişe! Allah refiktir. Yumuşak davranmayı sever. Sert davranış karşılığında vermediğini, yumuşaklık karşılığında verir. Allah bütün işlerde yumuşak davrananları sever.” (Buhârî, Daavat 59; İsti'zan 22; Müslim, Birr 77; Ebû Dâvûd, Edeb 11; Tirmizi, İsti'zan 12).

Peygamber kendisinden nasihat isteyen sahabeden birine defalarca, *“Kızma, kızma, kızma”* (Buhârî, Edeb 76; Tirmizi, Birr 73) şeklinde tavsiyede bulunmuştur.

Bir başka ve meşhur hadislerden birinde Peygamber insanlarla iletişimin belki de ilk maddesini sayarak şöyle buyurmuştur:

“Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz! Birbirinizle anlaşın, iyi geçinin, ihtilafa düşmeyin!” (Buhârî, İlim 12, Edeb 80; Müslim, Cihad 6, 7).

Peygamberin Allah tarafından tebliğle görevlendirildiğini ve bu görevi insanlara nasıl ulaştırması gerektiğini anlatan bir kısım ayet ve hadisler verdik. Din her insanının bireysel, bencil bir hayat yaşamasını hiçbir zaman onaylamamıştır. Kendisine iman eden toplumlarla birlikte barış ve huzur içinde bir hayat tesis etmeye çalışan din, insanların bu huzuru ve mutluluğu yakalayabilmenin yolunun insanların kendi oluşturdukları sağlam iletişimlerle olacağını sık sık vurgulamıştır.

1.2 Ahlâk

Din, insanların kendi aralarındaki iletişiminin temelindeki önemli konulardan birinin de Ahlâk olduğunu vurgulamıştır. Hiç şüphesiz İslam, farklılıkların bir arada barış ve huzur içinde yaşamalarına dair Ahlâk ve hukuk ilkeleri belirlemiş bir dindir. Farabi, *el-Medînetu'l-Fâzıla* (erdemli ülke) adlı eserinde insanın birbiriyle iletişime ihtiyacı anlamındaki başlıkta konuyu anlatırken, her kişinin kendisi için gerekli olan ihtiyaçlarını tek başına elde etmesinin mümkün olmadığını, bundan dolayı topluluklar oluşturmanın, yardımlaşmanın (adeta iletişimin) fitratında var olduğunu ifade etmiştir (Farabi, 1986: 117-119).

Peygamberden önceki dönemde sosyal birlikteliğin önündeki en büyük engel, insanları kuşatan bencil duygular ve bunun meydana çıkardığı güç mücadeleleri ve menfaat çatışmalarıydı. Dinin ortaya koyduğu iletişim kuralları, kabile savaşları ve insanların farklı sınıflara ayrılarak ezildiği toplumları bir anda ülfetin yani toplumsal birlikteliğin ve kaynaşmanın olduğu bir toplum haline getirdi. Bunun en güzel örneği, Evs ve Hazrec arasındaki derin düşmanlığın bulunduğu bilinmektedir. İmam Mâverdi, ülfet ile ilgili ayetleri açıklarken, cahiliye döneminde Medineli Evs ve Hazrec kabileleri arasında köklü bir düşmanlığın var olduğunu ve “İslam sayesinde onların birbirlerine sınıksız bağlanan kardeşler, din sayesinde dayanışma halinde olan dostlar” haline geldiklerini ifade eder (Mâverdi, 1978: 133-135).

Peygamber, güzel Ahlâkı insanlarla olan diyalogunun temelini koymuştur. Konu hakkında Peygamber’in hayatından birçok örnek görmek mümkündür. Sadece birkaç örnekle yetineceğiz:

Kays b. Vehb, Sevadoğullarından bir adamdan rivayetle anlatıyor: “Bir gün Âişe’nin yanına gidip,
- Bana Resul-i Ekrem’in Ahlâkını anlat! Dedim. O da bana,
- Sen hiç Kur’an okumuyor musun? Diye sorup, “*Şüphesiz sen büyük bir Ahlâka sahipsin*” (Kalem, 68/4) ayetini okudu. Ardından şunları anlattı:

Bir gün Resulullah ashabıyla birlikte oturuyordu. Ben Resulullah için bir yemek yapmıştım, Hafsa da bir yemek hazırlamıştı. Hafsa, yemeğin hazırlıklarını tamamlayıp benden önce Resulullah’a gönderdi. Bunun üzerine ben de hizmetçime, “Resulullah’ın yanına git ve yemek dolu çanağı altını üstüne getir” dedim. Hafsanın cariyesi yemeği Resulullah’ın tam önüne koyacağı sırada benim cariyem yetişip vurunca tabak kırıldı ve yemek ortalığa dağıldı. Resulullah çabuk davranıp (kırıkları) bir araya toplayıp, deri sofraya üzerine dökülen yemekleri topladı. Sonra (ashabıyla birlikte) yediler. Bu sırada ben de kendi yaptığım yemeği cariyemle birlikte Resulullah’a gönderdim. Resulullah benim kabımı (kırılana bedel, içindeki yemekle beraber) Hafsa’ya gönderdi ve “Kırılan kabınız yerine bu kabı alınız, içerisindeki yemeği de yiyiniz” buyurdu.

Âişe devamla dedi ki: “(Ben işlediğim bu kusur karşısında) hak ettiğim gücenmenin izini Resulullah’ın yüzünde hiç görmedim.” (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, XIV: 214; Ali el-Muttakî, Kenzu’l-Ummal, nr. 18666).

İslam Ahlâkını meydana getiren unsurlardan biri, başkasına zarar verecek durumlardan kaçınmadır. Bir başkasına zarar vermedikçe, bilakis faydalı oldukça, kişiler arasında iletişimin daha rahat meydana

geldiği görülecektir. Örneğin: “Dünya’ya rağbet gösterme ki, Allah seni sevsin; insanların ellerinde bulunana rağbet etme ki, onlar da seni sevsin.” (İbn Mâce, Zühd 1) Hadisidir. İletişim kişilerin birbirlerine saygı duymalarıyla başlar.

Sahabe’nin ve toplumun kendi arasındaki iletişimini sağlayan Ahlâk kurallarından birini anlatan Peygamberimizin şu hadisi çok manidardır: “Komşusu, zararından emin olmayan kimse cennete giremez.” (Buhârî, Edeb 29; Müslim, İman 73). Bu hadis, Müslüman kişinin toplum ile iletişiminin onlara zarar vermekle kurulmayacağı anlatıldığı kurallardan biridir.

Peygamber’in iletişime zarar verecek Ahlâk ihlallerine karşı ısrarla uyarılarda bulunmuştur. Bunlar yalancılık, insan şeref ve haysiyetine saygısızlık, ayrımcılık, müstehcenlik gibi konulardır. İnsanlar arası ilişkileri zayıflatan ve toplumu içten içe kemiren yalancılığın, toplumun birçok kesiminde ve birçok işinde görmek mümkündür. Bu kötülenen huyun, bir anda toplumun büyük bir kesimine çeşitli yollarla aktarıldığı düşünüldüğünde, toplumun her kademesinde yalanın özendirilmesinin veya kandırılmanın aldatılma olduğunun birçok şekilde özendirilmesi, toplumda ne kadar büyük onulmaz yaralara yol açtığını bilmemiz gerekir. O yüzden Peygamber’in insanlarla iletişimde bu tür Ahlâk kurallarınca da kabul edilmemiş yollara başvurulmamıştır.

1.3 Adalet (Hukuk)

Kur’an ve Sünnetin insani ve toplumsal ilişkilerde ortaya koyduğu temel yaklaşımlarda, insanlar arasında herhangi bir ayırım yapmadan adalete, hakka, hukuka riayetini sıkı bir şekilde emredilmesi ve bu konuda nasların çizdiği sınırların çiğnenmesinin şiddetle yasaklanması, bu hususta sağlam bir temel kurmaya yöneliktir. Kur’an’daki adalet vurgusuna birkaç örnek verebiliriz:

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur. Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Mâide, 5/8).

“Ey İman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayın, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (insanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”(Nisâ, 4/135).

Peygamberin de hayatında adalet hususuna dikkat ettiğine dair birçok örnek bulmak mümkündür. Hatta sadece Müslümanlar arasındaki iletişim için değil; aynı zamanda Müslüman olmayan toplumlarla da sağlıklı iletişimin esaslarını da belirlemiştir. Bunun belki de en güzel örneği Medine vesikasıdır. Medine vesikasından itibaren Peygamber’in Müslüman toplumda yaşayan gayrimüslimlere ve ehl-i zimmet’e yönelik iletişim doğrultusunda oluşturulan hukuki kurallar veya ilkeler asırlar boyu bütün insanların İslam ülkesinde huzur, barış ve güven içerisinde yaşamasına imkan vermiştir. Peygamber Medine’ye geldiği ilk günden itibaren, dinleri hususunda baskı yapılmadan, Müslüman toplum içerisinde yaşamalarını sağlayan veya Müslümanların İslam devleti içerisindeki Müslüman olmayan insanlarla iletişiminin sağlıklı yürütmesini sağlayan adalet kurallarının oluşması için uğraşmıştır.

İslam Tarihinin her dönemi, Resulullah’ın, sahabelerinin ve onlar gibi doğru yaşamının gayreti içerisinde olmuş kişi, toplum ve devletlerin temelini adaletin oluşturduğu düşünce ve uygulamaların birçok örneğiyle doludur. II. Halife Ömer adalet ile sembolleşmiş bir şahsiyet olmuştur. İslam bu hassasiyet terazisi ile fertlerin ve toplumun bütün işlerinde değişmez bir ölçü halinde yerini almıştır. Toplumun her alanında kişilerin kişisel heveslerine yer vermemiş, akrabalık ve yakınlık gözetilmemiş, zengin ile fakirin ayrımı yapılmamıştır.

Bunun en güzel örneklerinden biri de Peygamber dönemindeki şu hadisedir: Bir gün Kureyş kabilesinden asil bir kadın hırsızlık yapmıştı. O kadını cezalandırmaması için Ashaptan Peygamberimizin sevdiği Üsâme’yi Peygamberimize gönderdiler. Bu duruma kızan Peygamberimiz

şöyle demişlerdir: “Nasıl oluyor da bazı kimseler, Allah’ın kanunu karşısında aracı olmaya kalkıyorlar. Sizden öncekilerin mahvolmasının sebebi şudur: İçlerinden asil, ileri gelen birisi hırsızlık yapınca, onu serbest bırakıyor, zayıf ve fakir bir kimse hırsızlık yapınca, onu cezalandırıyorlardı. Allah’a yemin ederim ki Muhammed’in kızı Fatma hırsızlık yapsaydı, onun da cezasını verirdim.” (Buhârî, Hudûd 11,12; Müslim, Hudûd 8-9). Bu rivayet, Resulullah’ın adalet hususunda ne kadar titiz olduğunun bir örneğidir. Adaletin yerine getirilmesi hususunda en ufak bir tereddüt göstermemiştir. Peygamberden adalet hususunda birçok hadis gelmiştir. Bunlardan birinde şöyle buyurmuştur: “Adil devlet başkanı ve idareciler mahşer yerinde Allah’ın yüce lütfuna ve himayesine mazhar olacakların öncüleridir.” (Müslim, İmâre 5).

Sağlam ve mutlu bir toplumun temel taşlarından biri olan adalet mefhumu, Peygamberin iletişim temellerinden biri olmuştur. Bu hassasiyeti toplumun her kesimi ile eşit olarak iletişimini sağlamıştır. İslam’ın adalete verdiği önemden etkilenen başka dinlere mensup olan insanların kendi aralarındaki sıkıntılarında dahi Peygamber’e müracaat etmelerini sağlamıştır. Peygamber’den sonrada, Ebû Bekir’in halife seçilirken yaptığı konuşma, Ömer döneminde, halife Ömer’in, Übey b. Kâ’b ile yaşadığı bir anlaşmada Zeyd b. Sâbit’in hakim olduğu bir mahkemede aleyhine hüküm verilmesi gibi örneklerle doludur (Numânî, 2015: 94).

Zamanla Adaletin daha kurumsal anlamda işlevini artırmak amaçlı İslam devletlerinde konu ile ilgili bizzat hükümdarların başkanlık ettiği divanlar oluşturulmuştur. Bunlara Dâru’l-adl, Divân-ı a’lâ veya Divân-ı mezâlîm adları verilmiştir (İnalçık, 1965: 35).

Hakkaniyeti fikirlerinin temeline yerleştirmeyen bir çalışma hiçbir zaman evrensel ve sağlam bir toplum oluşturamayacaktır. Çünkü böyle bir fikrin bütün insanlarla iletişim kurmak istemediği ortaya çıkacaktır.

1.4 Hoşgörü

İslam’ın belirlediği ilkelerde İslam’ı kabul etmeyenlerin yok sayılması, ortadan kaldırılması gibi bir anlayış asla yer almamıştır. Konu ile ilgili birkaç ayeti şu şekilde saymak mümkün:

“Eğer rabbın dileseydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi; böyle iken sen hepsi mümin olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?” (Yunus, 10/99).

“Dinde zorlama yoktur.” (Bakara, 2/256).

Kur’an ve Sünnetin genel prensipleri, topluma ve toplumsal düzene zarar vermediği sürece, farklı dinden insanların kendi dinlerini yaşamalarının güvence altında olduğunu göstermektedir. Tarihten de bildiğimiz gibi başka dinlere ve inançlara mensup insanlar, İslam toplumlarında kendi inançlarını rahatça yaşayabilmişlerdir.

Müslümanların gayri Müslimlerle ilişkilerinde temel yaklaşımını şu ayetler bize sunmuştur:

“Allah sizi, din hususunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adil davranmayı yasaklamaz. Şüphesiz Allah adil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost görmenizi yasaklar. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” (Mümtehhine, 60/8-9)

İslam’ın önemli merkezleri olan Bağdat, Kudüs, Şam, İstanbul, Mısır, Endülüs gibi önemli merkezlerinde hatta İslam medeniyetinin bulunduğu küçük yerleşim yerlerinde dahi Müslümanlar ile diğer dinlere bağlı topluluklar yaklaşık 14 asrı aşan bir zaman diliminde birlikte güven, huzur ve barış içerisinde yaşamışlardır.

O halde bilmemiz gereken hususlardan ilki; hoşgörünün temelinde, kişilere ve toplumlara göre değişebilen doğruluk değerlerinin ilk sıralara koymadan, toplumda farklı inanç ve düşüncelerin de bulunabileceğini kabul etme duygusu yatmaktadır (Öner, 1995:72). Toplumlar ve kişilere göre

değişebilen davranışlara hoşgörüyle bakmak, değişik fikirlere kıymet vermek ve onları tolerans ile karşılamak, toplumun kaynaşmasını sağlamaktadır. Bencillik, düşüncelerde katı taassup, toplumsal ayrımcılığa, huzursuzluğa sebep olacağı açıktır (Aşıkoglu, 1993:43). O halde hoşgörü, dinler, kültürler ve gelenekler arasında barış fikrinin gelişmesini sağlayan temel unsurdur. Bir başka deyişle toplumla sağlıklı iletişimin temellerinden biri de hoşgördür.

Peygamber'in hadislerinde bu hususa değer verdiğini görmekteyiz: "Birbirinize sırt çevirmeyin. Birbirinizle çekişmeyin. Kardeş olun ey Allah'ın kulları!" (Mâlik, Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 15) ve "Sizden biriniz kendisi için istediğini din kardeşi için istemedikçe gerçek mü'min olamaz" (Buhârî, İman 7).

Toplum içerisinde sağlıklı iletişimin belki de ilk basamağı olan hoşgörünün zıddı, toplum içerisinde kişinin kendi düşüncelerinin de değerinin düşmesine yol açabilir. Kur'an'daki şu ayet bunun güzel örneklerinden biri olabilir:

"Allah'tan başkasına tapanlara hakaret etmeyin; sonra onlar da bilgisizlik yüzünden sınırı aşarak Allah'a hakaret ederler." (En'âm, 6/108). İletişim ve inkanın yolu saygı ve nezaketten geçer. Hakaret ve kötü söz düşmanlığı artıracaktır. Sertleşme, inatlaşma giderek iletişimin kopmasına ve çatışmaların yaşanmasına yol açacaktır.

1.5 Kuşatıcı (Evrensel)

Peygamber'in mesajının evrenselliği ve onun bütün insanlara gönderilen bir peygamber olduğu Kur'an'da birçok ayette belirtilmiştir. Bunlardan birkaç tane örnek verecek olursak:

"İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı indirdik; hainlerden taraf olma!" (Nisâ, 4/105).

"De ki: 'Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim. O'ndan başka ilah yoktur. O hayat verir ve öldürür. Öyleyse Allah'a ve ümmi Peygamber olan resulüne -ki o Allah'a ve O'nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uygun ki doğru yolu bulasınız." (A'râf, 7/158).

Peygamberin insanlarla iletişiminin temeli sadece din veya dini konular değildi. Allah Resulü, toplumda insan olmanın getirdiği birtakım özellikleriyle de insanlarla bağ kurmuştur. Konuya en güzel misallerinden biri de şu rivayettir:

Hârise b. Zeyd anlatıyor: "Bir gün beş on kişiden oluşan bir cemaat babam Zeyd b. Sâbit'in ziyaretine geldiler. Babama,

- Bize Resul-i Ekrem'in bazı ahlâklarından bahset, dediler. Babam şöyle anlattı:
- Ben, O'nun yakın dostu ve komşusuydum. Kendisine vahiy geldiği zaman birini göndererek beni çağırtırdı. Ben de yanına giderek gelen vahiyleri yazardım. Biz O'nun huzurunda dünyevi şeylerden konuştuğumuzda o da bizimle birlikte konuşurdu. Yine ahiret ile ilgili meselelerden konuştuğumuzda o da ahiretten bahsedirdi. Yine onun yanında yemeklerden bahsettiğimizde o da bize katılırdı. İşte size anlattıklarım onun ahlâkının bir kısmıdır." (Ebû Nuaym, Delâilu'n-Nübüvve, s. 57; Tirmizi, Şemail, s. 25; Beyhaki, Delâilu'n-Nübüvve, I: 324; İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, VI: 42).

Şu bir gerçek ki İslam, getirdiği evrensel mesajları ve öğretileriyle sadece Müslümanların değil, bütün insanlığın güven, huzur ve selametini garanti altına almıştır. Peygamber, bu dinin mübelliği, birçok vesile ile insanlığın eşitliğini ilan etmekle kalmamış bizzat uygulamalarıyla da farklı etnik ve dini grupların bir arada güven ve barış içinde yaşayabildiklerini tüm dünyaya göstermiştir.

Peygamber, tüm insanlığa huzur ve saadeti, barış ve kardeşliği, iyilik ve yardımlaşmanın yollarını göstermiştir. Çünkü O'nun mesajı evrenseldir. Bu evrenselliği insanlarla iletişiminde, dil, ırk, kabile

ve ayrıma gitmeden onlarla kurmaya çalıştığı bağdan anlamaktayız. Toplumun kendi arasındaki birlikteliğini sağlamak ancak bütün herkesi kapsayacak evrensel bir mesaj ile mümkündür.

1.6 Örnek

Peygamberlerin ve Peygamberimizin bütün hayatı iletişim süreci ile doludur. Peygamber ve kişiler arasındaki iletişim, sadece mescide ve insanlara verdiği hutbelerle sınırlı değildir. Çevresindeki insanlarla bilgi akışı hayatın içinde evde, yolda, çarşıda ve hayatın devam ettiği her yerde sürmekteydi. Peygamber, bu insanlara yeni bir inanç sistemi, yeni bir anlayış, insanların kabullendiği yeni bir yaklaşım tarzı geliştirmiş ve onlarla iletişim bağlarını güçlendirmiştir. İletişimin bu farklı yönleriyle birçok insanı ikna etmiştir (Macit, 2006:12).

Unutulmamalıdır ki kişilerarası iletişimin en belirgin özelliği konuşmadır. Konuşmadaki maksat karşımızdakine mesajımızı iletebilmemizdir. İletişimde bulunduğumuz kişinin bizi anlaması bu konuda en önemli husustur. Konuşma sırasındaki ses, sesin kalitesi, hızı, telaffuzu gibi birçok konu iletişim açısından önemlidir (Kayaalp, 1998:93).

O'nun örnekliğinde insanlarla kurduğu sözlü iletişim önemli bir yer işgal etmektedir. Bundan dolayı Allah Resulü, açık ve anlaşılır konuşmuş, bunun için telaffuzlarına dikkat etmiştir. Âişe, Peygamber'in konuşmalarının, dinleyen herkesin rahatlıkla anlayabileceği şekilde açık olduğuna vurgu yapmıştır (Ebû Dâvûd, Edeb 21). Yine az ve öz konuşmak O'nun en büyük özelliklerindedir. Kendisi bir sözünde, "Cevâmiu'l-Kelim" ile gönderildiğini söylemiştir (Buhârî, Cihad 122).

Sözlü iletişim sırasında kırıcı, kaba konuşmazdı. Bunun kendisine on yıl hizmet eden Enes şöyle anlatmıştır: "Efendimize tam on yıl hizmet ettim. Bana bir defa bile "üfl!" demedi." (Ebû Dâvûd, Edeb 1). Bu şekilde Peygamberimizin örnekliğindeki sözlü iletişim metoduna birçok konu ile örnek vermek mümkündür.

Peygamberimiz, sözlü iletişimde örnek olduğu gibi, sözsüz iletişim ile de muhataplarını etkilemiştir. Duruşuyla, yürümesiyle, kıyafeti ile hatta konuşmaması ile muhatap kitlesinde etkili olmuştur. Peygamber'in görevlerinden biri de İslam'ı pratik olarak insanlara öğretmektir. Peygamber de bu önemli görevinin farkında olarak insanlarla iletişiminde beden diline ayrı bir önem vermiştir (Kavaklıoğlu, 2004:74).

Hz. Peygamber, Yüce Allah'a ve O'nun buyruklarına önce kendisi inanmış, sonra ilk muhatap olarak yakınlarından başlayarak insanlara Allah'ın mesajlarını öğretmiştir. Sonra imanın gerekleri olan ibadetleri önce kendisi yaşayarak ortaya koymuştur. Bunları yaparken de insanların Allah ile olan bağlantılarını sıkı kurabilmeleri için ve günlük hayatlarında yerine getirmeleri gereken ödevleri için onlara rol modellik ve rehberlik yapmıştır. İnsanlara ahlâklı ve erdemli yaşamalarını öğütlemiş, kendisi de bütün bunları yaşayarak insanlara örnek olmuştur. Ayrıca Peygamber'in asıl amaçlarından biri de kendisinden sonra bütün insanlığa örnek teşkil edebilecek fertler yetiştirmeye gayret etmiştir.

1.7 Güven (Emin)

İnsanlara rol model olarak gönderilen peygamberlerin özelliklerinden biri, güvenilir insan olmalarıdır. Güvenirlilik sadece söz ile değil, özde de olması gerekli bir özelliktir.

Kur'an-ı Kerim dikkatli incelendiğinde bir kısım peygamberlerin ümmetlerine kendilerinin emin olduklarını vurguladıklarını görmekteyiz. Örneğin, Hûd Peygamber: "*Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim*" (A'râf, 7/68) demiştir. Bu özelliğin Kur'an'da birçok peygamber için, "*Şüphesiz ben, size gönderilmiş emin bir elçiyim*" şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz (Şuarâ, 26/107, 125, 143, 162, 178). Buradaki "emin" vasfından maksat, son derece güvenilir olmak, gerek Allah'ın emanetlerine gerekse kullara verilen her türlü emanet ve sözlere riayet etmek anlamındadır (Dölek, 2003).

Emin olmak Müslümanın en önemli ahlâkî vasfı olup, bunun zıddını teşkil eden hıyanet Müslümanın en uzak durması gereken hususlardan biridir. Bu tür özelliklere Kur'an ve Sünnette verilen değere

baktığımızda, Peygamberimizin iletişiminin temellerinde sadece hukuk veya kanun düzenlemeleri değil, aynı zamanda ahlâkî iletişim kuralları da esas alınmıştır. Bugün içinde ahlâkın sadece Müslümanlarla değil, bütün insanlarla iletişimde ne kadar önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir.

Peygamber bu dinamiklerle, kişilerin ve toplumların özelliklerini de göz önünde bulundurarak, muhataplarıyla iletişimde belli başlı şu metodları kullanmıştır:

2. SÖZLÜ İLETİŞİM

Sözlü iletişim bilgi edinmede metod olarak kullanılmış en etkili ve kadim bir iletişim metodudur. Her zaman insanların birtakım birikimlerini, becerilerini, duygularını, davasını doğrudan doğruya karşısındakine bildirme ihtiyacı hissetmiştir. Birçok konu vardır ki, bunların doğrudan doğruya öğrenilmesi ancak, söylemek, rivayet etmek, tasvir etmek ile mümkündür. İşte bunun için takip edilecek en etkili iletişim metodu anlatmaktır. Bu yöntemin birçok faydalarının içerisinde belki de en önemlisi, muhatabın kendisinin bulamayacağı bazı gerçeklerin ortaya konmasıdır. Örneğin, Peygamber'in, ibadetleri anlatarak ashaba öğretmesidir. Peygamber bu iletişim metodunu kullanırken bazı hususlara özellikle dikkat etmiştir. İşte bunlardan bazıları:

a- Özlü Konuşma: Peygamber konuşurken temel hedefi, anlattığı gerçekleri muhataplarına kavratmaktır. Konuşmalarında abartılı, yaldızlı söz söyleyerek gerçeklerin farklı bir boyut almasından hiç hoşlanmamıştır. Hatta bu tip konuşmaları onaylamadığını da yer yer ifade etmiştir (Ebû Dâvûd, Edeb 94, 95). O, sözleri az fakat manası çok olan sözler söylerdi. Bu hakikati de şu hadisinde kendisi ifade buyurmuşlardır: “Cevâmiu'l-Kelim (öz söz söyleme kabiliyeti) ile gönderildim” (Buhârî, Tâbir 22; Cihad 122) diye tanıtmıştır. Bu manayı ifade eden birçok hadisten sadece birkaç tanesini verebiliriz:

“Kolaylaştırın! Güçleştirmeyin! Müjdeleyin! nefret ettirmeyin!” (Müslim, Cihad 8).
“Ameller niyetlere göredir” (Buhârî, Bedü'l-Vahy 1; Müslim, İmâret 155).

a- Akıcı Konuşma: Peygamber'in konuşmalarında dil bilgisine, edebiyat kurallarına dikkat eden bir üslup ile konuşmuştur. Peygamber'in konuşmasından bahseden Âişe, Peygamber'in acele ile konuşmadığını, açık ve ağır konuştuğunu ve dinleyenin hemen ezberleyebileceği tarzda konuştuğunu ifade etmiştir (Buhârî, Menâkıb 23; Ebû Dâvûd, İlim 7; Edeb 18).

b- Muhataplarının Seviyesine Uygun Konuşma: Peygamber'in muhatapları farklı yaşta ve farklı ortamdaki insanlar olabiliyordu. Peygamber bu yüzden aynı soruya verdiği cevaplar kişilerin özelliklerine göre değişiklik arzedebilmiştir. Örneğin, “Amellerin hangisi daha faziletlidir?” sorusuna verilen cevaplar değişebilmiştir:

“Az da olsa devamlı olandır” (Buhârî, İman 32).

“Allah için sevmek, Allah için buğzetmek” (Ebû Dâvûd, Sünnet 3).

“Oruca devam et, çünkü onun dengi yoktur.” (Nesâî, Sıyam 43). gibi daha verdiği birçok farklı cevapta, Peygamber'in muhataplarına, duruma ve zaman göre bazı sorular karşısında cevabının değişebildiğinin en güzel örneğidir.

c- Canlı Bir Örnek Gibi Anlatması: iyi bir iletişimin en iyi yollarından biri de anlattığı konuyu yaşıyor gibi anlatmasıdır. Muhataba canlı ve cazip şekilde anlatılması ancak samimi bir şekilde anlatmakla mümkün olur. Peygamber bazen kalpleri titreten, gözleri yaşartan konuşmalar yaparak, büyük heyecan uyandırır (İbn Mâce, Mukaddime 6).

d- Ses Tonunu İyi Ayarlamak: Kur'an'da, O'nun konuşmalarının sert olmadığı ve insanların etrafından dağılıp gitmemelerinin bir nedeni de kaba ve sert tabiatlı olmaması gösterilir (Âl-i İmrân, 159).

e- Jest ve Mimikler: Peygamber bazen elleriyle ve parmaklarıyla bunu yapmıştır. “Mü’min diğer mü’min için, birbirine destek olan bir bina gibidir” derken, parmaklarını kenetleyerek göstermiştir (Buhârî, Salat 89).

Konuşmanın yüze aksetmesine mimik denilmektedir. Ka’b b. Mâlik’in naklettiğine göre, Hz. Muhammed sevindiği zaman yüzü nurlanır, adeta ay parçası gibi olurdu (Buhârî, Megâzî 79). Konuların durumuna göre, konuşurken, bazen gözleri kızarır, ses tonu yükselir, kızgınlığı artardı (Müslim, Cuma 43).

Bu örneklerini vermeye çalıştığımız Peygamber’in sözlü iletişimin yöntemlerinden bazılarında da, muhataplarını toplumsal farklılıklarını göz önünde tutarak insanlara mesajlarını ulaştırma çabası içerisinde olmuştur. Peygamber sıradan bir tebliğ yöntemi ile hareket etmemiş, bilakis çabası insanlara ulaşabileceği en iyi metodları kullanmak olmuştur.

Peygamber’in iletişim kurduğu belli başlı konuları da şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.1 Eğitim

Peygamber Müslümanların her yönden önderi idi. O devlet başkanı, camide namazı arkasında kıldıkları imamları, mahkemede hükmüne boyun eğdikleri hakimleri, orduda emrine itaat ettikleri başkomutanları, her türlü problemlerini kendisine açtıkları ve güven duydukları en yakın arkadaşları, öğretmenleri idi. Bundan dolayı daima onlarla birlikteydi.

İslam’ın emirleri geldikçe, Peygamber davetinin bütün merhalelerinde bu emirlerin tebliğine ve eğitimine başlamıştır. Sahabe soruyor, O cevaplar veriyor, problemlerini çözüyordu. En sıkıntılı zamanlarda hep anlatıyor, gösteriyor ve öğretiyordu. Müslümanlar da önce öğreniyorlar, yaşıyorlar ve başkalarına öğretmeye çalışıyorlardı. Hicretten sonra Medine, İslam devletinin başkenti ve öğretim faaliyetlerinin de merkeziydi. Bazen çevre şehirlerden, kabilelerden Müslüman olmak için gelenlere tebliğ eder, daha sonra onlarla gittikleri yerlerde onlara İslam’ı öğretecek öğretmenler gönderirdi.

Peygamber’in eğitiminin birtakım özellikleri vardı. Peygamber, ilmin önemini sık sık vurgulamış ve çok açık şekilde anlatmıştır. Kur’an’da ilme çok önem vermiştir. Bilmek manasına gelen “İlim” kökünden Kur’an’da 780 kelimenin olması, konumuza delil olması açısından yeterlidir. Kur’an’da Peygambere ilim talep etmesi emredilmektedir: “(Ey Muhammed!) Rabbim, ilmimi artır’ de.” (Tâhâ, 20/114).

Hz. Muhammed’in örnek vasfı içerisinde gösterilen “ilmin artırılması isteği”, hiçbir zaman sözlü bir istek değildir. Bu hedefe ulaşmak için hem istekte bulunmuş hem de aklın ve tecrübenin gösterdiği şartlar çerçevesinde gayret göstermiştir (Canan, 1984:49). Peygamber İlimin kalkmasını, cehaletin gelmesini kıyamet alametlerinden saymıştır (Müslim, İlim).

Peygamber, eğitim sırasında bazen sadece anlatım metodunu kullanırdı. Yukarıda da ifade edildiği gibi Peygamber’in konuşmasının birçok özelliği vardı. Sıkıcı olmaması, akıcı olması, Cevâmiu’l-kelim olması gibi.

Peygamber’in eğitiminde bir önemli metoddaki soru-cevap metodudur. Peygamber yer yer soru sormaya teşvik etmiştir (Ebû Dâvûd, Tahâre 127; İbn Mâce, Tahâre 93). Birçok farklı ortamda birbirinden farklı sorular sorulmuş olan Hz. Peygamber bu soruların hiçbirini geri çevirmemiştir (Özbek, 1997:149).

Allah Resulü bu metodun içerisinde muhatabının dikkatini çekmek, sorudan daha geniş cevaplar ve faydalar alınabilmesi için farklı yöntemleri kullanmıştır. Bunlardan sadece bir örnek; Peygamber bazen başkalarına bir şeyler öğretmek amacıyla bilgili birisine sorular sormuştur (Müslim, İman 1).

Peygamber’in eğitimde kullandığı bir başka metoddaki Tartışma (İstişare) metodudur. Peygamber kendisine vahiy yoluyla bildirilmemiş konularda sahabe ile istişare etmiş, kendi görüşünü mutlak

doğru olarak görmemiştir. Allah'ın emri de Peygamber'in ashabıyla istişare etmesini, kesin karar verdiği de Allah'a güvenmesi (Âl-i İmrân, 3/159) yönlü olmuştur. Peygamber'in Bedir savaşında istişare edip sonunda Sahabeden Hubab b. Münzir'in görüşünü kabul etmesi (İbn Hişâm, 1992:620) ; Aynı savaşın sonunda esirler ile ilgili istişare de (Ahmed, Müsned, III: 243) bu metodun uygulandığının en güzel örneklerinden biridir.

Allah Resulünün bir diğer eğitim metodu, Örnek Verme (Temsil) metodudur. Bir kısım soyut fikirlerin herkesin anlayabileceği şekilde somut hale getirilmesinde, kapalı anlamların açılması gibi birçok özelliğinden eğitim-öğretimde çok önemlidir (Özbek, 1997:165). Örneğin, Peygamber Kur'an'ı okuyan mümin kişinin misalini ve okumayan kişinin misalini bilinen meyvelere benzeterek anlatması (Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an 17; Müslim, Salatu'l-Musâfirin 243; Ebû Dâvûd, Edeb 16) bunun güzel örneklerindedir. İyi arkadaşı misk taşıyan kimseye, kötü arkadaşı ise körük üfüren kişiye benzetmesi (Buhârî, Zebâih 31; Müslim, Birr 146) gibi birçok örnekten sadece birkaç tanesidir.

Peygamber'in eğitimde kullandığı bir diğer metotta Kıssa metodudur. Bu metodu hem Kur'an hem de Peygamber'in birçok sünnetinde görmek mümkündür. Allah'a dua edip mağaranın kapısının açılmasını sağlayan üç kişinin kıssası (Buhârî, İcâre 12) ; İyi niyetle bir fahişeye infakta bulunan adamın kıssası,¹ bu konun birçok örneklerinden sadece iki tanesidir.

Peygamber'in eğitim-öğretim metodu sürecinde sık sık kullandığı ve önem verdiği metotlardan biri de Model (Yaşayarak Öğretme) metodudur. Peygamber bir şey emrettiğinde ilk önce kendisi yapar, insanlar bunu örnek alır ve Ondan nasıl gördüler ise öyle yaparlardı. Terkedilmesini istediği husus da önce kendisi terk ederdi (Müslim, Zekât 78).

Peygamber eğitim-öğretimde Tedrici bir metot takip etmiştir. Bunun ilk ve en güzel örneklerini bize Kur'an vermiştir. Örneğin, içkinin yasaklanmasının tedricen yasaklanması gibi. Bütün emirlerin gerekliliğini birden beklemek ağır sorumluluk olacağı bir hakikattir. Din de zorluk dini değildir. Allah Resulünün vurguladığı "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, sevindiriniz, nefret ettirmeyin..." (Müslim, Cihad 6, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, I: 131) hadisi de bu konunun önemini ortaya koymak açısından yeterince açık delillerden biridir.

SONUÇ

Peygamber'in ele almaya çalıştığımız iletişim konusundan rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Peygamber'in iletişim ilkelerinin (veya Ahlâki) temeli ve kaynağının Kur'an-ı Kerim ve Sünnet olduğu sonucuna varmaktadır. Aynı zamanda Peygamberin ortaya koyduğu iletişim ilkeleri hem kendi döneminde hem de kendisinden sonraki dönemlerde uygulama zemini bulmuştur. Bu da, bu ilkelerin pratik ve uygulanabilir ilkeler olduğunu ortaya koymuştur. Bu ilkeler sadece ütöpik, toplum gerçeklerinden uzak, iyi niyet ve temenni ifadesi ilkeler değildir. Ayrıca Peygamberimizin iletişimde sık sık gündeme getirdiği ilke ve esaslar, aynı zamanda iletişim ihlalleri karşısında aldığı önlemler ve yasaklamaların hepsi, toplum içinde sağlıklı bir iletişim oluşumunda önemli derecede etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aşıkoglu, N. (1993). Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine. *MEB Din Öğretimi Dergisi*, 39: 43.
- Beyhaki, E. (1985) *Delâilu'n-Nübüvve*. Beyrut.
- Buhârî, E. (1958). *Sahihu'l-Buhârî (el-Câmiu's-sahih)*. Kahire.
- Canan, İ. (1984) *Peygamberimizin Okuma-Yazma Seferberliği ve Öğretim Siyaseti*. İstanbul: Cihan Yayınları.
- Dölek, A. (2003). *Hadisler Işığında Güvenli Yarınlar*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Ebû Dâvûd, S. (1991). *Süneni Ebû Dâvûd*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebû Nuaym, A. (1999). *Delâilu'n-Nübüvve*, Beyrut.
- Farabî, E. (1986). *Kitabu arai ehli'l-Medînetu'l-fâzıla*. Nşr. Elbir Nasri Nâdir. Beyrut.
- Heysemî, H. (1967) *Mecmau'z-Zevâid*. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi.
- Ibn Hanbel, A. (1981). *Müsnedu Ahmed ibn Hanbel*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- İbn Ebi Şeybe, A. (2006). *El-Musannef*. Thk. Muhammed Avvame. Cidde: Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiye.
- İbn Enes, M. (1981). *el-Muvatta*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Hacer, A. (1994). *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. Beyrut: Daru'l Fikr.
- İbn Hişâm, E. (1992). *Es-Siretu'n-Nebeviyye*. Beyrut: Daru'l-Hayr.
- İbn Kesîr, E. (2018) *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Dimeşk-Beyrut: Dar İbn Kesîr.
- İbn Mâce, E. (1981). *Sünenü İbn Mâce*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İnalçık, H. (1993) *Adaletnameler, Belgeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kavaklıoğlu. (2004). Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber. *Çorum: İlahiyat Fakültesi*, 6: 49-80.
- Kayaalp, İ. (1998). *İletişim ve Dil*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Macit, Y. (2006). *İletişimde Model olarak Hazreti Muhammed*. İzmir: Akademi Yayınları.
- Mâverdi, E. (1978). *Edebû'd-dünya ve'd-din*. Thk. Mustafa es-Sakka. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Müslim, E. (1955). *Sahîhu Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdulbakî. Kahire.
- Nesâî, A. (1981). *Es-Sunen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Numani. Ş. (2015). *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. Çev. Talip Yaşar Alp. İstanbul: Mahya Yayınları.
- Öner, N. (1995). *Felsefe Yolunda Düşünceler*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özbek, A. (1997). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. İstanbul: Esra Yayınları.
- Tirmizi, E. (1981). *Sünenü't-Tirmizi*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemail-i Şerife*. Çev. Hüsam'üd-din en-Nakşibendi. Ankara: Hilal Yayınları.